

udvikling; begge er tillige – bl.a. på grund af utilstrækkelig prishistorisk analyse – nødt til at tage klimaændringsteorien alvorligt, skønt Duby ikke tillægger den større sandsynlighed. De demografiske årsager indtager i hans fremstilling en langt mere fremtrædende plads. I meget nøje overensstemmelse med Postan's og hans elevs grundlæggende forskningsarbejde betoner Duby det misforhold, der i løbet af det 13. århundrede opstod mellem udnyttelsen af det da dyrkede areal og den befolkningsmasse, der skulde ernære sig ved dens dyrkning. Overbefolkning i forhold til bondebrugenes normalstørrelse og produktivitet, agerjordens nu åbenbart faldende ydeevne og antagelig endelig forstyrrelser af den demografiske balance fører da næsten umærkeligt udviklingen over i senmiddelalderens krisetilstande.

Det er netop denne »standard of living«-diskussion, som er dr. Titows hovedanliggende. Titow, som tilhører Michael Postans forskningskole, har gennem en årrække deltaget i bearbejdelsen af det meget omfattende regnskabsmateriale, der foreligger fra Winchester bispestols godser, men han har tillige kunnet udnytte resultaterne af de ikke helt få godsmonografier, som allerede nu foreligger. Ligesom Duby betoner Titow, at det kirkelige regnskabsmateriale ikke blot er det verdslige kvalitativt overlegent, men at det tillige synes at afspejle en godsdrift, som på mange måder *kan* have været bedre organiseret og mere effektiv end de verdslige godsets. Men med dette forbehold in mente må det straks understreges, at Titows meget omhyggelige analyser på afgørende måde underbygger resultaterne. Hans fremstilling former sig i stor udstrækning som et elegant og temperamentsfuldt opgør med ældre generationers forestillinger om »the merry England of the thirteenth century« og med den amerikanske historiker Josiah Cox Russels utilstrækkeligt begrundede demografiske rekonstruktioner. Hovedresultatet kan næppe drages i tvivl: en overvejende del af Englands bønder sad ved det 13. århundredes slutning inde med brug, som ikke blot var for små til at sikre dem et tilstrækkeligt udkomme, men hvis produktivitet også synes at have været faldende.

Både Duby's og Titows værker sigter bl.a. mod anvendelse i universitetsundervisningen; begge fremlægger i appendices et omfattende kildemateriale (i oversættelse) til belysning af deres problematik. Duby har naturligvis måttet anlægge sit kildeudvalg med sigte på en meget lang og geografisk meget omfattende udvikling, medens Titow har kunnet præsentere et centralt – og uhyre væsentligt – materiale, overvejende hentet fra Winchester bispestols arkiver. Medens Duby's kildeudvalg derved nødvendigvis får en mere illustrerende funktion, indeholder dr. Titows samling i højere grad kontroversielt materiale.

E. LADEWIG PETERSEN

CARL HAASE: Die Entstehung der westfälischen Städte. Veröffentlichungen des Provinzialinstituts für westfälische Landes- und Volkskunde, Reihe I, Heft 11. 2. berichtigte Auflage mit einem kritischen Nachwort. Münster, Westfalen, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1965. viii + 294 s. Kort. DM 25,-. Indb. DM. 28,-.

Den stillede opgave bestod i at udarbejde en kartografisk illustration af de westfalske byers opståen (beregnet for et planlagt værk »Geschichtlicher Handatlas

von Westfalen«). Dette indebærer naturligvis undersøgelse af et meget omfattende materiale og har tillige ført forfatteren til vidtgående overvejelser af principiel og metodisk art, ikke mindst for de ældste stadiers vedkommende. Ved begge disse omstændigheder påkalder værket sig betydelig interesse også uden for det kartograferede område, og dets første oplag (1960) blev da også hurtigt udsolgt. Det foreliggende andet oplag er forsynet med en kritisk efterskrift, der bringer nogle nødvendige rettelser og navnlig forfatterens stillingtagen til positiv og negativ kritik af værket ved dets fremkomst. Denne antikritik er tidligere udsendt i *Westfälische Forschungen* 1963.

Kronologisk rækker arbejdet fra de ældste tider til 1950, og geografisk er opgaven begrænset til det nuværende Westfalen-Lippe. Sagligt drejer det sig om byernes 'opståen', hverken mere eller mindre. Det gælder at konstatere, til hvilken tid det er dokumenteret for hver enkelt bydannelse, at den er blevet til som by og dermed kan optages med en signatur på kortet. Det kan naturligvis indvendes, at et sådant program ikke tillader at differentiere mellem den kronologiske indplacering og byernes (hver enkelt bys) relative betydning til forskellig tid. De byer, der er opstået først, er næppe nødvendigvis de mest betydningsfulde på et senere tidspunkt – og Carl Haases kommentar søger netop overalt at afhjælpe et sådant falsk indtryk, som kortet står i fare for at bibringe den ukyndige. På den anden side kan en kartografisk fremstilling givetvis meddele noget, som kun vanskeligt kan udtrykkes tekstligt eller i et koordinatsystem. Den kan – med de anførte forbehold – bidrage til overvejelser om placeringen af økonomiske eller administrative brændpunkter i forskellig tid og måske i endnu højere grad støtte undersøgelser af forbindelseslinjerne imellem dem.

Det spiller naturligvis en stor rolle, hvilket betydningsindhold der lægges i begrebet 'en by'. Definitionen kan ikke være den samme i værkets fire hovedafsnit, tiden indtil 1180 (Henrik Løves fald), perioden mellem 1180 og 1350 (pesten), fra 1350 til 1803 og fra 1803 til 1950. Lige så indlysende kan definitionen ikke bygges på et enkelt karaktertræk ved den komplicerede samfundsændelse som er en by. Den retshistoriske definition er givetvis den mest entydige, den økonomiske sikkert den funktionelt rigtigste – men på den anden side: der er utvivlsomt byer og byer. Kan noget kaldes en by, som ingen byret eller rådsforfatning har, som er uden torv, markedsplads eller bymur? Er et fænomen som møntretten i stand til at virke fremmende på bydannelse – eller slås der fortrinsvis mønt på steder, hvor der i forvejen ligger en by? Hvor stor skal byen være for at være by? Og hvor folkerig? Carl Haase synes at have noget til overs for den tanke, der vil bestemme de middelalderlige 'Gross-städte' som dem, der udviser et flademål på 50 hektar eller mere – medens han naturligvis ikke for den ældre tid kan anvende den definition, der gør enhver samlet bosættelse af over 2.000 mennesker til en by. Over for de andre bymæssige karaktertræk forholder han sig til enhver tid analyserende og diskuterende – og herfor vil han finde taknemmelige læsere. Det nytter ikke at affærdige disse overvejelser, eller f.eks. tilslutte sig en hastig udtalelse, som Erich Keyser refereres for (s. 5, n. 38): *Stadt ist alles, was sich Stadt nennt*, for i hvert fald de ældre tiders terminologi er overordentlig varieret. *Urbs, civitas, villa, oppidum, forum, burgus, locus* – bag alle disse og flere betegnelser gemmer sig samfundsændelser, der efter vore begreber vil være byer, men formentlig også nogle, der efter samme begreber ikke ville være det. Detailanalyse er nødvendig, ikke mindst for den der ønsker at generalisere.

Selve anvendelsen af den her nødvendige systematik på det sparsomme materiale til de ældste byers historie aflokker det nye vidnesbyrd om stort og småt. Læseren er nær ved at beklage, at f.eks. Dortmunds og Münsters opståen før 1180 er hævet over tvivl, hvorfor der ikke er anledning til selvstændig behandling af deres historie – men han fængsles i stedet af mange mindre problemer som f.eks. Corveys og Höxters ældste historie og indbyrdes forhold. For de ældste tiders vedkommende leder spørgsmålet om byernes opståen (hvornår og hvordan) direkte til det mere væsentlige, hvad byerne var og hvad de betød. At dette ikke på samme måde er tilfældet for de yngre afsnit – hvor materialet er større og inddelingen derfor nødvendigvis grovere, hvor gåderne måske er færre, men situationen alligevel mere sammensat – skal ikke bebrejdes forfatteren. Det betyder dog, at værkets senere dele får mere leksikal karakter, og at begrænsningen til byernes opståen føles for snæver.

Det er en nyttig håndbog, hvis brugere gør klogt i at følge dens egne anvisninger, der næsten alle går ud på ikke at standse ved den her givne fremstilling.

KAI HØRBY

Heresies of the High Middle Ages. Selected sources translated and annotated by WALTER L. WAKEFIELD and AUSTIN P. EVANS. Records of Civilization: Sources and Studies. New York and London, Columbia University Press, 1969. xiv + 865 s. 10 £ 2 sh.

Dette værk indeholder oversættelser af en række tekster vedrørende kætteri i 11.–14. årh., udvalgt til så vidt muligt at dække alle sider af kætteri og til at demonstrere, hvilken slags litteratur der opstod derom. Dog har man ikke medtaget egentlig kirkelig eller verdslig lovgivning, oprettelsen af inkvisitionen og beretninger om korstogene mod albigenere, stedinger og fraticelli. I et udvalg kan man naturligvis ikke få alting med, men det er dog et savn, at inkvisitionsprotokollerne slet ikke er repræsenteret.

Til hver gruppe tekster gives indledning og noter, som placerer teksterne i historisk sammenhæng, identificerer personer og steder, drøfter terminologien og henviser til litteratur. Dertil kommer et kort rids over kætteriernes udvikling i hele middelalderen, et appendix om polemiske kilder, en bibliografi og et udførligt register.

Det fremgår af forordet, at værket var planlagt til også at omfatte tekster til belysning af kætteriernes økonomiske og sociale baggrund, ligesom Austin P. Evans selv agtede at skrive en afhandling om disse problemer. Ved hans død 1962 forelå kun de her udgivne tekster i oversættelse, og den anden udgiver besluttede da at udsende dem. Man må meget håbe, at også de socio-økonomiske tekster kan udkomme, men under alle omstændigheder udfylder denne udgave et betydeligt savn, idet man her på overskuelig og let tilgængelig måde får adgang til mange vanskelige tekster. Oversættelserne synes at være særdeles præcise, men ingen oversættelse kan nogensinde være fuldt dækkende, og det må i høj grad beklages, at det ikke har været muligt at udgive både originaltekster og engelsk oversættelse – og det så meget mere, som originalteksterne fortrinsvis forekommer i gamle udgivelser, som ikke mere kan skaffes.